

УДК 342.9

О.В. ГЕРАСИМЕНКО, Міжнародний університет бізнесу і права

ПРИРОДА ТА СУТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН У ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Ключові слова: правовідносини, інформаційна сфера, інформаційні правовідносини, інформаційні процеси, відносини в інформаційній сфері, міжнародні відносини, цивільні правовідносини

В науці не пропонується ніякого іншого критерію для виокремлення правовідносин в інформаційній сфері, окрім критерію об'єкта правовідносин. Таким критерієм, тобто об'єктом, є інформація. Правовідносини в інформаційній сфері не характеризуються якою-небудь ще ознакою, крім того, що вони виникають у зв'язку і з приводу інформації. Інакше кажучи, їх об'єктом є інформація. Законодавець також іде по цьому шляху, не називаючи інших ознак такого роду правовідносин, окрім їх об'єкта.

Результати аналізу наукової літератури з проблем правового регулювання відносин в інформаційній сфері досліджуються в працях таких вітчизняних учених, як І.Л. Бачило, А.Б. Венгеров, В.Н. Монахов, М.І. Брагінський, В.І. Савич, А.Е. Шерстобітов, В.Н. Лопатін, О.А. Гаврилов, В.О. Дозорцев та інші. Звідси, основною метою статті є дослідження специфіки, структури і видів адміністративно-правових відносин у інформаційній сфері в межах вітчизняної правової науки.

Виходячи з доктрини уявлень про правові відносини в інформаційній сфері і враховуючи їх нормативно-правову основу, охарактеризуємо природу такого роду правових відносин. Сьогодні припустимо вести мову про правовідносини в інформаційній сфері як про врегульовані правом суспільні відносини, що виникають у зв'язку і з приводу інформації або дій (бездіяльності) щодо неї (отримання, надання, поширення, пошук інформації та

інші дії; а також окремі види бездіяльності – нерозголошення інформації). На наш погляд, єдиним критерієм для виокремлення правовідносин з приводу інформації буде критерій об'єкта правовідносин. Відокремлення правовідносин за такою ознакою припустимо, проте спричиняє за собою низку наслідків.

Правові відносини в інформаційній сфері і засоби електронно-обчислювальної техніки. Досліджуючи питання про об'єкт правовідносин в інформаційній сфері, необхідно зупинитися на їх взаємозв'язку із засобами електронно-обчислювальної техніки.

Іноді висловлюється думка, що виникнення відносин в інформаційній сфері нібито обумовлене лише появою комп'ютерів і комунікаційних мереж, а відносини в інформаційній сфері є «відносинами, пов'язаними з використанням комп'ютерної техніки». На наш погляд, це абсолютно необґрунтовано.

І.Л. Бачило в зв'язку з цим зазначає, що інформація є об'єктом, який породжує суспільні відносини, що виходять за межі комп'ютерного простору [1].

Зрозуміло, важко заперечувати, що бурхливий розвиток електронно-обчислювальної техніки лише додав актуальності проблемі інформаційного права. Проте, асоціативний зв'язок «інформаційне право – це комп'ютери», яка нерідко простежується в публічних висловлюваннях не юристів, досить наївна і не відбиває юридичної сторони проблематики правового регулювання інформаційних відносин. Не варто плутати технічні та юридичні аспекти суспільних відносин. Часто технічно дуже складні об'єкти мають простий правовий режим, і навпаки, багато простих об'єктів зумовлюють складні правові відносини.

Суспільні відносини, що виникають в сфері інформації, різноманітні і багатоаспектні, і тому не можуть механічно ув'язуватися з використанням комп'ютерної техніки.

Відокремлення відносин в інформаційній сфері за ознакою їх об'єкта не дозволяє на підставі лише цієї ознаки розкрити природу і характер цих відносин. Особливість правовідносин, у тому числі правовідносини в ін-

формаційній сфері, обумовлюється усією сукупністю елементів правовідносин. Тому, як вірно зазначає І.Л. Бачило, при вивченні правовідносин в інформаційній сфері необхідно досліджувати всі елементи правовідносин: об'єкт, зміст правовідносин, правовий статус суб'єктів [2].

З приводу одного й того ж об'єкта можуть виникати різні за характером правовідносини. Тому в усьому масиві правовідносин в інформаційній сфері, що виділяються лише за ознакою їх об'єкта, видно, будуть присутніми різні, як публічно-правові, так і приватноправові відносини.

Якщо виходити з того, що правовідносини є суспільними відносинами, врегульованими нормою права, то конкретним галузевим правовідносинами будуть суспільні відносини, які на даний момент волею законодавця врегульовано нормами певної галузі права, ставши правовідносинами певної галузевої приналежності. У літературі зазначається, що видів правовідносин стільки, скільки галузей вітчизняного права.

Звичайно ж, сутністю суспільних відносин, які передбачається врегулювати за допомогою певної системи правових норм, не вичерпується перелік причин, як об'єктивного, так і суб'єктивного порядку, що обумовлюють обрання тієї або іншої системи правового регулювання. У такому сенсі галузева приналежність правовідносин обумовлена також і суб'єктивним чинником, оскільки залежить від волі законодавця. Безумовно, враховуються межі правового регулювання, оскільки для кожної сфери суспільних відносин існує своя міра варіабельної застосування до них методів регулювання. Але, проте, це означає, що ряд сфер суспільних відносин не має аргію зумовленої галузевою приналежністю. Через це існує рухливість сфери зіткнення приватного і публічного права. На сьогодні залишаються як і раніше актуальними слова Б.Б. Черпахіна про необхідність «мати на увазі історичну мінливість меж між приватним і публічним правом, а рівно і відсутність чіткої демаркаційної лінії між цими двома правови-

ми сферами в кожен момент. Те, що в один історичний період є сферою публічно-правового регулювання, в інший час може виявитися перекинутим до сфери приватного права» [3].

Нині доки залишається відкритим питання, чи існують *sui generis* інформаційні відносини, що мають свою самостійну природу, іншу, ніж відомі сьогодні відносини, регульованими адміністративним або цивільним правом? Можливо, що такі починають формуватися і через певний час викристалізуються, ставши предметом відповідного спеціального правового впорядкування. Сьогодні ж, на нашу думку, навряд чи існують такі особливі правовідносини.

На даний момент правові відносини в інформаційній сфері («правовідносини в інформаційній сфері» у вузькому сенсі) розуміються як відносини, врегульовані нормами тієї або іншої існуючої галузі права. Від такої постановки питання потреба в їх правовому впорядкуванні анітрохи не страждає. Навпаки, для їх впорядкування є міцна методологічна основа у вигляді існуючої системи права. У такому, тобто у вузькому, сенсі правовідносини в інформаційній сфері можуть бути:

а) публічно-правовими, наприклад, конституційними, адміністративними, фінансовими правовідносини в інформаційній сфері. У зв'язку з цим І.Л. Бачило зазначає, що: «Свобода інформації... доступ до інформації, правила формування і використання бібліотек, архівів... обліку і звітності, статистики... Правове регулювання гарантій реалізації прав громадян, включаючи і інформаційне забезпечення, – сфера публічного права» [2];

б) приватноправовими, наприклад, цивільними або трудовими правовідносинами в інформаційній сфері.

В той же час можна говорити про правовідносини в інформаційній сфері (правовідносини в інформаційній сфері в широкому сенсі) як про всю різноманітну сукупність регульованих правом суспільних відносин в інформаційній сфері. У такому розумінні ці суспільні відносини, на думку І.Л. Бачило і

В.А. Копилова, є предметом комплексного регулювання у рамках підрозділу системи права третього рівня – комплексної галузі права [2].

Динамічні та статичні правовідносини в інформаційній сфері. Сьогодні, на жаль, доводиться констатувати, що у більшості робіт, як і у законодавстві, відбитий технічний, механістичний підхід до визначення суспільних відносин в інформаційній сфері. Вони визначаються як зберігання, отримання, надання та інші дії з інформацією. Інакше кажучи, відносини в інформаційній сфері розглядаються лише як певні процеси, тобто динамічні явища. Проте, це визначення відбиває, взагалі кажучи, технічний підхід до характеристики цих суспільних відносин. Цей підхід далеко не в повній мірі виражає саме правову специфіку, тому для цілей правового регулювання конструкція відносин в інформаційній сфері не може бути заснована на копіюванні цієї формули. Переносити технічний підхід в правову сферу просто не вірно: право має власні механізми дії на суспільні відносини.

Суспільні відносини, врегульовані правом, зовсім не завжди є відносинами-процесами, тобто відносинами динамічними за своєю природою. Значна частина відношення є статичними відносинами (про це вже говорилося вище, розглядаючи класифікацію правовідносин). Тому, незважаючи на зовнішню простоту та уявну зручність такого визначення, його механічне перенесення на правову сферу страждає істотним недоліком, оскільки упускається різновид найважливіших відносин – статичні відносини в інформаційній сфері.

Таке визначення придатне для опису інформаційних процесів в техніці. Наприклад, якщо ми говоримо, що деяка інформація зберігається в пам'яті комп'ютера, то для технічних цілей цієї констатації, що відбиває спостережуваний стан явищ у фізичному світі, цього цілком достатньо. Проте, для характеристики явищ правової дійсності терміну «зберігання» недостатньо. Зберігання в правовій дійсності є відносинами правовідносинами, коли певна особа, якій належить річ або інший об'єкт, тимчасово передає цей об'єкт

іншій особі, яка зберігає цей об'єкт у себе. З точки зору права тут наявний зв'язок лише між двома особами – власником певного об'єкта і зберігачем. Ніякої юридичної характеристики зв'язку об'єкта з його власником, виходячи лише з цієї конструкції, ми одержати не можемо.

Через особливість правової дійсності юридичні зв'язки між різними суб'єктами (правові відносини) існують завдяки свідомості людини. Правові відносини не піддаються фізичному спостереженню, виміру. Приведемо аналогії з традиційними речовими правами. Так, стосовно правовідносин власності ми також можемо спостерігати лише зовнішній, фізичний стан панування над річчю – явище володіння і користування. Проте, цим далеко не вичерпується юридично опосередковане панування власника над річчю. Головна частина, сутність права власності полягає в якнайповніших, широких можливостях панування над річчю, які реалізуються через відносини іншими людьми. Правовідносини власності – це правові відносини, вид соціального зв'язку між людьми. Це дає можливість визнавати приналежність речі конкретній особі, незалежно від того, чи знаходиться річ в даний момент у самого власника або передана у володіння іншим особам. Річ з її власником пов'язує не факт фізичного знаходження речі у власника, а суб'єктивне право, що є ідеальним явищем, яке з точки зору фізики виявити неможливо.

У правовій реальності припинення володіння на якийсь момент зовсім не припиняє суб'єктивне право власності. Право власності дозволяє передавати всі три правомочності: володіння, користування і розпорядження річчю, проте залишаючись при цьому власником. Проте, якби ми спробували механічно перенести природний стан явищ у фізичному світі на правовідносини власності, вони (правовідносини) просто зникли. Зникла б сама суть суб'єктивного права власності, залишилося б лише зовні виражене і спостережуване явище володіння і користування. Оскільки для спостережуваної фізичної реальності існує

лише володіння і користування річчю. Щодо інформації сказане ще більше ускладнюється, оскільки вона як нематеріальний об'єкт може одночасно знаходитися у безлічі осіб.

Абсолютні правовідносини є виразом правової дійсності, які відмінні від фізично відчутної реальності. Тому поняття «зберігання» для цілей інформатики, для опису інформаційних процесів, що відбуваються в електронно-обчислювальній машині цілком адекватно і досить, для права ж – ні. Для правової дійсності принципово важливий юридичний опис панування суб'єкта над об'єктом через конструкцію абсолютних правовідносин. Тому, кажучи про фізично спостережуваний факт – що інформація в певний момент знаходиться у певної особи (зберігатися цією особою), – ми нічого не можемо дізнатися про правову характеристику факту володіння інформацією. Чи належить ця інформація даній особі або ж це інформація іншого суб'єкта?

Зазначене вище визначення відносин (правовідносин) в інформаційній сфері синонімічне категорії «інформаційні процеси», які протікають, зрозуміло, динамічно. Проте, статичні правовідносини – стан не є процесом. Наприклад, статичні правовідносини, що виникають з приводу інформації, що становить особисту таємницю людини. Отже, в такому трактуванні такі відносини не можна визнати відносинами в інформаційній сфері. Хоча, на наш погляд, це неправильно.

Частково все вищесказане обумовлене історичним корінням цієї проблеми, висхідними до 1960–1970 рр., коли відносини в інформаційній сфері пов'язувалися з впровадженням в систему державного управління автоматизованих систем управління, а відносини в інформаційній сфері були частиною загального процесу ухвалення рішень в рамках державних органів. В таких умовах, дійсно, технічне визначення цих відносин, засноване на циклі обігу інформації, було цілком адекватним і достатнім. Тоді не виникало питань про відносини, опосередкуючих юридичну приналежність інформації якій-небудь приватній особі, питань абсолютного права на інформацію.

Сьогодні життєві реалії вже не дозволяють в науковому дослідженні або в правотворчій практиці спиратися на технічне визначення відносин в інформаційній сфері. Потрібним є саме спеціально-юридичний підхід, який виявив би юридично важливі ознаки цієї групи суспільних відносин і забезпечив відповідну класифікацію.

Право не може механічно сприйняти використовувану в інформатиці формулу інформаційних процесів. По-перше, суспільні відносини далеко не тотожні процесам (процеси – синонім динаміки, зміни), а регульовані правом суспільні відносини включають і статичні відносини (наприклад, відносини власності). По-друге, для цілей правотворчості необхідно з'ясувати, як у рамках правовідносин опосередковують ті або інші регульовані суспільні відносини, які види цих правовідносин, особливості їх елементів і характеру.

Звужений підхід до суспільних відносин в інформаційній сфері недостатньо обґрунтований. До відносин в інформаційній сфері варто відносити як відносини в їх статичності, так і відносини в динаміці. Звідси витікає, що формулу «з приводу збору, накопичення, зберігання і використання інформації», що міститься, зокрема, в Рекомендаційному законодавчому акті Міжпарламентської асамблеї, бажано замінювати коротшою і місткою формулою – «відносини, що виникають з приводу інформації». Безумовно, і в тому і в іншому випадку ми виділятимемо інформаційні відносини за ознакою їх об'єкта – інформацією. Проте визначення інформаційних відносин, як відносин в зв'язку і з приводу інформації, буде ширшим. Тому воно, на відміну від першого визначення, не буде обмежено якимись конкретними діями з інформацією, наприклад, зберіганням інформації. Крім того, якщо вказувати на конкретні дії, то виникають різні питання. Зокрема, що визнавати зберіганням інформації: тимчасове зберігання інформації іншої особи або взагалі будь-яке законне володіння інформацією? Тому, сьогодні, поки точно не виявлене коло такого роду відносин, доцільніше визначати відносини в інформаційній сфері як суспільні

відносини, що виникають у зв'язку і з приводу інформації, у тому числі і дій з приводу її. Це визначення охоплює:

- статичні відносини, об'єктом яких є певне явище – конкретний вид інформації;
- динамічні відносини, об'єктом яких буде поведінка людей, пов'язана з інформацією, що впливає на інформацію (поширення, отримання, надання, нерозголошення).

Для глибшого розуміння процесів правового регулювання суспільних відносин в області інформації необхідно порушити питання дії об'єктивного права і його функцій. Це необхідно для з'ясування природи правовідносин в інформаційній сфері, оскільки інформація може бути не лише тим, на що впливають норми права, але і бути невід'ємною внутрішньою частиною того, що впливає. Причому ці два явища можуть спостерігатися одночасно, паралельно.

У спеціальній літературі, окрім категорії «правове регулювання» згадується про вплив права. Як відомо, право має ширшу дію, окрім власне регулюючого.

Для цілей даного дослідження вкрай важливо враховувати розмежування безпосередньо регулюючої і інформаційної дії права. У літературі зазначається, що дія права включає і інформаційний початок, оскільки право містить різноманітну інформацію; при цьому інформаційна дія права покликана реалізовувати охоронну функцію права.

Крім того, говорять також про інформаційну функцію права. Ф.Н. Фаткуллін, виділяючи у функціях права функцію впливу на свідомість і психологію учасників регульованих відносин, писав, що: «Вплив здійснюється шляхом інформування. Воно, на відміну від регулювання, не є владним, бо правові норми, які роблять предметом дії не дії як такі, а образ думок людей, не що інше, як позитивні санкції свавілля і беззаконня» [4].

Необхідно сказати, що значення питання інформаційного впливу права далеко не вичерпується рамками національного правопорядку, навпаки, він актуальний і для міжнародного права. І.І. Лукашук зазначає, що міжнародно-

правове регулювання «є процесом циркуляції інформації між регулюючою і регульованою системами, а також між системою МПР (міжнародно-правового регулювання) в цілому і зовнішнім середовищем (тобто міжнародними відносинами, що не входять до регульованої системи, а також внутрішнім життям держав). Інформація – неодмінна умова функціонування механізму МПР на всіх його стадіях» [5].

Таким чином, необхідно чітко розрізняти інформаційну дію права і правове регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері. Ці два явища існують паралельно, оскільки відбивають різні сторони правової дійсності – як власне регулятивний вплив права, так і інший компонент дії права.

Правове регулювання відносин в інформаційній сфері – лише окремий випадок, одна зі сфер правового регулювання. Воно відрізняється особливим предметом правового впорядкування – відносинами в інформаційній сфері – і здійснюється відповідними нормами права. Тоді як інформаційна дія права, навпаки, є присутньою в правовому регулюванні практично завжди. Воно виє при регулюванні будь-якої сфери суспільних відносин (у тому числі і при регулюванні відносин в інформаційній сфері). Це обумовлено тим, що інформаційна дія в принципі іманентно будь-якій правовій нормі як явищу. Інформаційний вплив чинить як вся система права в цілому, так і її окремі підрозділи (галузі, інститути, норми). Інакше кажучи, в процесі правового регулювання мають місце дві підсистеми – керуюча і керована.

Правові відносини в інформаційній сфері є правовідносинами в повному розумінні, оскільки включають всі елементи, властиві правовідносинам: суб'єкти, об'єкт, юридичний і фактичний зміст.

Значення категорії «правовідносин» обумовлене багато в чому роллю, яку відіграють правовідносини в механізмі правового регулювання. З точки зору динамічної характеристики механізму правового регулювання, тобто процесу правового регулювання, варто погодитися з виокремленням чотирьох стадій правового регулювання, до яких відносяться:

- 1) стадія формування і дії юридичних норм;
- 2) стадія виникнення прав і обов'язків (правовідносин);
- 3) стадія реалізації прав і обов'язків;
- 4) факультативна, стадія – стадія застосування права; тобто видання компетентним владним органом (наприклад, судом) індивідуального правового акту.

Передумовами виникнення правових відносин в інформаційній сфері є: наявність відповідних норм права, правосуб'єктності учасників і юридичного факту. Лише за умови наявності усіх трьох умов виникають правовідносини в інформаційній сфері.

Правові відносини в інформаційній сфері є дуже складним конгломератом, що містить як приватно-, так і публічно-правові відносини. Отже, суб'єкти адміністративних правовідносин в інформаційній сфері матимуть всі істотні ознаки суб'єктів адміністративних правовідносин в цілому. Те ж саме варто сказати про суб'єктів цивільних або трудових правовідносин в інформаційній сфері.

На наш погляд, варто лише зробити невелике зауваження щодо співвідношення правової характеристики суб'єктів правовідносин (правового статусу) з юридичним змістом правовідносин (правами і обов'язками). Суть його зводиться до того, що при розгляді будь-яких правовідносин не варто ототожнювати власне правовий статус суб'єктів з конкретними правами і обов'язками, включаючи в правовий статус безпосередньо самі права і обов'язки (тобто юридичний зміст правовідносин). Насправді так само, як і характеристика об'єкта правовідносин, правова характеристика суб'єктів правовідносин через їх правовий статус відбувається, по-перше:

а) за допомогою акценту на особливостях компонентів (елементів) правосуб'єктності. Наприклад, для цілей цивільно-правового регулювання специфічне виокремлення, окрім правоздатності, такої якості суб'єктів фізичних осіб, як дієздатність. Для карного права принципове значення має таку якість особи правопорушника, як осудність;

б) за допомогою акценту на особливості виникнення правосуб'єктності. Для фізичних

осіб – це вік, причому вік різний для кожної галузі права і навіть для вступу в конкретні галузеві правовідносини. Для організацій-суб'єктів правовідносин можуть вимагати додаткові умови. Наприклад, цивільна правосуб'єктність організацій (за винятком держави і муніципальних формувань як організацій публічної влади) виникає лише тоді, коли вони зареєстровані як юридичні особи, тобто спеціально визнані державою в якості таких. Тоді як громадській організації для її участі в конституційних правовідносинах не потрібно статусу юридичної особи. Дуже специфічні особливості виникнення правосуб'єктності в міжнародному публічному праві;

в) за допомогою акценту на специфічній для цієї конкретної галузі права коло суб'єктів правовідносин. Так, карній відповідальності підлягають лише фізичні особи – люди. У ряді галузевих правовідносин може брати участь суб'єкт, не існуючий з точки зору іншої галузі. Наприклад, профспілка, яка не є юридичною особою, має трудову правосуб'єктність, але при цьому не має цивільно-правової правосуб'єктності; по-друге, через акцент на те, якими суб'єктивними правами потенційно може володіти цей суб'єкт і які обов'язки потенційно можуть бути покладені на цього суб'єкта.

Тут не варто змішувати потенційну можливість суб'єкта мати якесь право з самим цим конкретним правом, яке входить до юридичного змісту конкретних правовідносин з конкретними суб'єктами. Так само не варто змішувати правовий режим об'єкта з юридичним змістом правовідносин (правами і обов'язками).

Правова характеристика суб'єкта правовідносин полягає в акценті на співвідносність суб'єкта з тим або іншим правом і обов'язком. Навіть якщо законодавець зазначає, що правом на особисту таємницю може володіти лише людина, але при цьому людина не може мати права на державну таємницю, – це вже правова характеристика людини (фізичної особи) як суб'єкта правових відносин в інформаційній сфері. Детальний же розгляд власне суб'єктивних прав і обов'язків повинен відбуватися у рамках іншого елемента правовідносин – його юридичного змісту.

Відмітимо лише необхідність гармонійного узгодження правових характеристик всіх елементів правових відносин в інформаційній сфері: суб'єктів, об'єкта, юридичного змісту. Як вірно зазначила І.Л. Бачило: «Точна характеристика об'єкта права має бути узгоджена з цивільно-правовою характеристикою суб'єктів цього права» [2].

Оскільки правовідносини в інформаційній сфері виділяються за ознакою об'єкта, то природа і особливості таких правовідносин розкриваються, головним чином, через розгляд об'єкта таких правовідносин і їх юридичного змісту. Саме з цієї причини в нашому дослідженні увага буде приділена дослідженню інформації як об'єкта правовідносин і суб'єктивного права на інформацію, що входить до юридичного змісту правовідносин в інформаційній сфері.

На наш погляд, наявність правових відносин в інформаційній сфері не викликає сумнівів. Проте тут необхідно враховувати, що природа правових відносин в інформаційній сфері вирізняється різноманіттям. До них відносяться різні види як приватних, так і публічно-правових відносин. Такий стан справ з необхідністю обумовлений критерієм відокремлення правових відносин в інформаційній сфері: вони відокремлюються за ознакою об'єкта. Об'єктом правових відносин в інформаційній сфері є:

- 1) інформація (окремих від поведінки особи об'єкт);
- 2) результати дій щодо інформації, вклю-

чаючи отримання, надання, нерозголошення, поширення та ін. (невід'ємний від поведінки особи об'єкт правовідносин).

Важливо підкреслити, що існування правових відносин в інформаційній сфері є результатом саме правового регулювання, а не інформаційної дії права. Виникнення правових відносин в інформаційній сфері невірно пов'язувати лише з використанням електронно-обчислювальної техніки і засобів інфотекомунікацій. Багато правових відносин в інформаційній сфері існують і без застосування технічних засобів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словарь административного права / отв. ред. И. Л. Бачило, Н. Г. Салищева, Н. Ю. Хаманева. – М. : Фонд «Правовая культура», 1999. – 320 с.
2. Бачило И. Л. Информационное право. Роль и место в системе права Российской Федерации / Бачило И. Л. // Государство и право. – 2001. – № 2. – С. 5–14.
3. Черепакін Б. Б. Проблеми в цивільному і адміністративному праві / Черепакін Б. Б. – Л., 1962. – 177 с.
4. Фаткуллин Ф. Н. Основные учения о праве и государстве : учеб. пособие / Фаткуллин Ф. Н. – Казань : КФЕИ, 1997.
5. Лукашук И. И. Международное уголовное право : учебник / Лукашук И. И., Наумов А. В. – М. : Спарк, 1999. – 287 с.

Герасименко О. В. Природа та суть адміністративно-правових відносин у інформаційній сфері / О. В. Герасименко // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 53–59 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_11.pdf

Досліджена специфіка, структура та види адміністративно-правових відносин у інформаційній сфері у рамках вітчизняної правової науки.

***

Герасименко А.В. Природа и суть административно-правовых отношений в информационной сфере

Исследована специфика, структура и виды административно-правовых отношений в информационной сфере в рамках отечественной правовой науки.

***

Gerasimenko A.V. The Nature and Essence of Administrative and Legal Relations in the Sphere of Information

To the specifics, patterns and types of administrative and legal relations in the information sphere in the framework of the domestic legal science is devoted.